Тетяна Радченко

Розвиток педагогічної думки в Швейцарії

Сьогодні вітчизняна педагогічна наука вивчає історичний досвід організації систем освіти та виховання підростаючого покоління різних країн світу, зокрема європейських, задля творчої адаптації їх позитивних моментів для нашої країни, яка обрала шлях на інтеграцію до загальноєвропейського освітнього і культурного простору. Найбільш цікавим в цьому аспекті є досвід Швейцарії – полікультурної та полілінгвальної країни. Сьогодні швейцарська освіта відома у всьому світі своїми високими стандартами якості, на всіх рівнях вона є ґрунтовною та різноманітною.

Важливо зауважити, що система освіти Швейцарії була предметом досліджень науковців з XIX століття. Перші дослідження швейцарської освітньої системи з'явились саме з зародженням порівняльної педагогіки, засновником якої є французький публіцист Марк-Антуан Жюльєн (Паризький) (1775–1848). Дослідник провів науковий аналіз зіставлення шкільно-педагогічного досвіду Франції та Швейцарії, результати якого опублікував у брошурі «Нарис і попередні замітки до роботи з порівняльної педагогіки» (1817) [3].

На практиці вивчав та аналізував досвід європейських практик освіти російський педагог українського походження, засновник наукової педагогіки К. Д. Ушинський (1824–1870). Його п'ятирічна подорож Швейцарією, Німеччиною, Францією, Бельгією та Італією (1862–1867) мала за мету вивчити досвід навчання підростаючого покоління в цих країнах. Свої спостереження за постановкою початкової школи та жіночої освіти в Швейцарії К. Д. Ушинський опублікував у статті «Педагогічна подорож до Швейцарії» (1862). Педагог був переконаний, що саме «із Швейцарії вийшли й поширилися по всьому світі ті великі педагогічні ідеї, які реформували й продовжують реформувати виховання в усіх країнах Європи» [7, с. 122].

Педагог та публіцист, один з засновників Петербурзького педагогічного товариства М. Х. Вессель (1834–1906) свої спостереження за зарубіжним досвідом організації системи освіти висвітлив в статті «Училищні системи Пруссії, Австрії, Швейцарії і Франції» (1869). Педагог та діяч народної освіти, автор низки праць з історії просвітництва в Росії та Європі Д. Д. Семенов (1835–1902) опублікував «Звіт про педагогічну подорож Німеччиною та Швейцарією» (1866) [4].

За часів СРСР аналізу тенденцій розвитку освіти в Швейцарії було присвячено замало наукових праць. Була опублікована оглядова інформація

«Система освіти в Швейцарії», яку підготували співробітники Науково-дослідницького інституту проблем вищої освіти О. Л. Ворожейкіна та Л. П. Шишова, дисертаційні дослідження О. Б. Курбатової про стан загальноосвітньої школи в Швейцарії на той час (80-ті роки XX століття) та О. Є. Федотової про професійну підготовку учнівської молоді в ФРН та Швейцарії в умовах НТП, а також декілька статей в педагогічній пресі. Деякі аспекти проблеми освіти в Швейцарії вивчають сучасні вітчизняні науковці – Л. Черток (післядипломна освіта), Т. П'ятакова (інклюзивна освіта). Зазначимо, що у всіх дослідженнях виокремлюється багатокультурність як невід'ємна характеристика системи освіти Швейцарії. Якщо здійснити ретроспективний аналіз становлення системи швейцарської освіти, то можна зробити обґрунтований висновок, що ще з часів середньовіччя на розвиток педагогічної думки впливали представники як швейцарського, так і зарубіжного освітнього простору.

Мета нашої статті – дослідити особливості розвитку педагогічної думки в Швейцарії.

Зазначимо, що Швейцарська Конфедерація, або Швейцарія є унікальною полікультурною і полілінгвальною державою, яка розташована в центральній частині Західної Європи. В сучасному вигляді Швейцарія існує з 1848 року, коли з прийняттям першої конституції сталося перетворення союзу кантонів у єдине державне утворення. Адміністративно-територіально країна поділяється на 26 автономних кантонів (20 кантонів та 6 напівкантонів). Населення країни становить 7,8 млн. чоловік (з них іноземців – 22 %). Самобутньою рисою Швейцарії є етнічна, мовна та культурна різноманітність. Швейцарську націю складають чотири етнічні групи – германо-швейцарці, франко-швейцарці, італо-швейцарці та ретороманці, тому в країні 4 мови є національними – німецька, французька, італійська та ретороманська (3 перші з яких – державні). Своєрідним феноменом країни є нейтралітет в зовнішній політиці та толерантність в міжособистісних та міжнаціональних відносинах.

Особливості історичного розвитку та багатоголосся культур вплинули на становлення та розвиток системи освіти Швейцарії. На думку дослідників, «витоки педагогічних ідей слід шукати в монастирях», оскільки саме «в епоху середньовіччя, коли починається не тільки політична історія Старої конфедерації, а й історія культури Швейцарії, питання школи та історії освіти вплітаються в загальну тканину історії західної культури» [5, с. 457].

Першими на території Швейцарії почали з'являтися монастирські школи, які надавали традиційну класичну освіту. З історії відомо, що на території сучасної Швейцарії традиційно жили різні етноси. Тож можна

вважати, що відразу швейцарська освіта носила полікультурний характер з точки зору етнічного складу учнів та вчителів, а їх зближення здійснювалося на основі вивчення латини, пізніше – німецької мови.

Осередком європейської культури та освіти у середні віки був розташований у Швейцарії монастир Санкт-Галлена, де було засновано художню школу та бібліотеку. Зазначимо, що монастирська бібліотека є найстародавнішою, але до сих пір функціонуючою бібліотекою в Швейцарії.

У 1460 році в історії освіти Швейцарії відбувається видатна подія – місцеві жителі міста Базель ініціюють заснування першого середньовічного університету, що було схвалено буллою папи римського Пія II. Університет Базеля було відкрито в Мюнстерському кафедральному соборі. Спочатку цей заклад мав традиційну структуру середньовічного університету – теологічний, юридичний і медичний факультети, а також факультет вільного мистецтва. Відомими викладачами в університеті Базеля були німецькі гуманісти Себастіан Брант, який сприяв розвитку книговидавничої діяльності, та Еразм Ротердамський, найвидатніший представник епохи Відродження. Невдовзі університет Базеля «просочився духом наукових відкриттів Відродження. В історії освіти Швейцарії з'явився новий напрямок, орієнтований на потреби та інтереси людської індивідуальності» [5, с. 459].

Суттєвий вплив на розвиток прогресивних педагогічних ідей в Швейцарії в XVI столітті справив суспільний рух в Європі, направлений на переосмислення ролі католицької церкви у суспільстві – Реформація. У Швейцарії розповсюдження ідей Реформації досягло особливого розвитку завдяки двом відомим реформаторам та філософам – Ульріху Цвінглі та Жану Кальвіну, отримавши відповідно назви цвінгліанство і кальвінізм.

Світогляд Ульріха Цвінглі (1484–1531) сформувався під впливом ідей гуманістів. Цвінглі наголошував на необхідності навчання і релігійного виховання дитини з раннього віку, висловивши свої педагогічні погляди в статті «Як повинні виховуватися шляхетні юнаки» (1523). Швейцарський реформатор порівнював людський інтелект та душу з садом, якщо за ним гарно доглядати, то він буде давати гарні плоди, а якщо про нього не дбати – він заросте бур'янами [5, с. 460]. Підтримуючи ідею держаної церкви, Ульріх Цвінглі брав активну участь в реформі школи, яка проводилася у 1523–1525 роках у Швейцарії. В цюріхському соборі Гросмюнстер відновила роботу школа каноніків для навчання духовенства. В авторитетному енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона зазначено, що перемога Реформації в Цюріху відбулася тоді, коли цюріхська міська рада, прийнявши вчення Цвінглі, самостійно почала керувати церковними справами

кантону: було спрощено богослужіння; німецька мова прийшла на зміну латинській; монастирі почали використовуватися як школи, притулки та госпіталі тощо [9, с. 850]. Вчення Цвінглі поширилось на інші кантони Швейцарії та деякі міста Німеччини.

Послідовником Цвінглі та ідеологом Реформації у Женеві став Жан Кальвін (1509–1564). Великою заслугою Кальвіна є перетворення у 1559 році женевського коледжу на теологічну академію (вищий богословський заклад для підготовки проповідників). Згодом академія отримала європейське визнання, а вчення швейцарських реформаторів перетнуло кордони країни. Сподвижником та послідовником Кальвіна став Теодор Беза (1519–1605), перший ректор женевської теологічної академії.

Варто підкреслити, що заслугою Реформації в плані реорганізації шкільної системи освіти стала поява на теренах Швейцарії (що важливо, і в сільській місцевості) народних шкіл вже не тільки з латинською, а й з німецькою мовою навчання. Система початкових шкіл Швейцарії тривалий час залишалася незмінною.

На розвиток системи освіти в Швейцарії в другій половині XVII–XVIII ст. позитивний вплив справило Просвітництво – новий ідейний рух, який охопив багато європейських країн. Просвітителі, розповсюджуючи нові знання, висунули ідею формування нової рівноправної особистості.

Просвітник родом з Швейцарії Жан-П’єр де Круса (1663–1750) значний інтерес приділяв проблемам навчання та виховання. Праці педагогічного змісту в його спадщині – «Нові правила для навчання дітей» та двотомник «Трактат про навчання дітей» (1722). Не заперечуючи важливості державної освіти, де Круса виступав за приватне навчання з домашнім вчителем. Моральне виховання, за де Круса, повинно домінувати над інтелектуальним, а останнє, в свою чергу, має бути націленим на розвиток розумових здібностей дитини, крім того цікавим та приємним [5, с. 463].

На розвиток педагогічної думки в Швейцарії мали вплив праці філософа-естетика Іоганна Георга Зульцера (1720–1779), а саме «Спроба розумних роздумів про виховання та навчання дітей» (1745). Висунувши ідею отримання дитиною освіти незалежно від її соціального походження, Зульцер також виступав за створення сприятливих умов для навчання (в першу чергу рідною мовою) [5, с. 464]. Як і інші представники доби Просвітництва, Зульцер і де Круса головною метою виховання вважали формування особистості з високими моральними нормами.

Найбільш відомий представник доби Просвітництва – філософ-просвітитель, письменник і педагог Жан-Жак Руссо (1712–1778), француз за походженням, який народився і виріс в Швейцарії. Суспільно-політичні погляди філософа-просвітника знайшли своє відображення у працях «Міркування про походження і причини нерівності між людьми» (1755), «Про суспільний договір, або Принципи політичного права» (1762). Свої педагогічні погляди Руссо втілив у п'яти книгах твору «Еміль, або Про виховання» (1762). Педагогічна система письменника базувалась на концепції природного, вільного виховання, в центрі якої знаходиться особистість дитини. Треба підкреслити, що педагогічна концепція Руссо мала суттєвий вплив на розвиток європейської педагогічної думки другої половини XVIII століття.

З ім'ям видатного швейцарського педагога-демократа Йоганна Генріха Песталоцці (1746–1827) пов'язаний новий етап розвитку педагогічної думки як в Швейцарії, так і в інших країнах Європи. Свої педагогічні ідеї Песталоцці реалізовував на практиці в навчально-виховних закладах, якими він керував: в школі інтернатного типу «Установа для бідних» у власній садибі Нейгоф, в притулку для дітей-сиріт у м. Станці, в педагогічних інститутах у Бургдорфі та Івердоні. Основою виховання Песталоцці вважав гармонійний розвиток природних здібностей дитини. Виступав за поєднання морального, розумового та фізичного виховання, найважливішу роль відводячи продуктивній праці. Будучи теоретиком і практиком, Песталоцці обґрунтував свою педагогічну систему в низці праць: «Лінгард і Гертруда» (1781–1787), «Крістофер і Єліза» (1782), «Лист другу про перебування у Станці» (1799), «Як Гертруда вчить своїх дітей» (1801), «Лебедина пісня» (1826) та ін. Педагогічні погляди Песталоцці мали великий вплив на розвиток педагогічної думки в Швейцарії у XVIII столітті. Методичною основою, на якій і сьогодні базується освіта в Швейцарії, став запропонований Й. Песталоцці освітній принцип «серця, розуму і руки».

Під впливом ідей Песталоцці сформувався світогляд відомого швейцарського педагога Жана-Баптиста Жирара (1765–1850). Поєднуючи викладацьку діяльність зі служінням Богу (був відомим священнослужителем), уславився як директор початкових шкіл міста Фрібург, багато зробивши для шкільної справи, а також як професор філософії в Люцерні. Жан-Баптист Жирар – автор педагогічних праць «Про правильне навчання рідній мові в шкільній та домашній освіті» (1844, 4 вид. 1873) та «Навчальний курс рідної мови» (1840–1848) [2, с. 10].

Соратником Песталоцці та послідовником його справи був швейцарський педагог Філіп-Еммануїл Фелленберг (1771–1844). За його спостереженнями, як зазначено в енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона, причиною низького рівня розумового та морального розвитку селян була відсутність належної освіти, що наштовхнуло Фелленберга на думку про необхідність створення школи, яка «давала б фахові знання і, разом з тим, загальний розвиток розуму і серця» [8, с. 437]. У власному маєтку під назвою Гофвіль Фелленберг заснував сільськогосподарську школу для виховання дітей бідняків, а також пансіон для благородних дітей та учительську семінарію. Гофвільська школа, де на практиці реалізовувався метод Песталоцці, набула популярності серед європейських країн та «послужила зразком для подібних їй установ, відкритих у різних місцях Німеччини та Швейцарії» [8, с. 437].

Ідеї Песталоцці також розвивав Генріх Цшокке (1771–1848) – німецький і швейцарський письменник-просвітитель, перекладач, євангельський теолог, педагог, історик, журналіст та урядовий чиновник. Він видавав кілька просвітницьких газет і журналів, які під його керівництвом мали значний успіх. Особливо широкою популярністю користувався його «Швейцарський вісник» (1804–1837) [10].

Проявляв інтерес до педагогічної справи швейцарський письменник та художник Родольф Тьопфер (1799–1846). Він заснував власний освітній заклад – пансіон під назвою «інститут Тьопфера», де здобували освіту студенти з різних країн світу. З ними він вирушав у походи, а свої спостереження відображав у «Подорожньому журналі», який ліг в основу першої серії альбомів «Подорожі зигзагами» [6].

У 1848 році з перетворенням союзу кантонів в Швейцарську Конфедерацію розпочинається новий етап розвитку шкільної системи – створення обо’язкової загальноосвітньої державної школи. Цьому сприяє низка шкільних реформ XIX та XX століть. В XIX столітті значні події відбуваються у вищій освіті – засновуються кантональні університети в Цюріху (1833 р.), Берні (1834 р.), федеральні політехнічні школи в Лозанні (1853 р.) та Цюріху (1855 р.), університети в Санкт-Галлені (1898 р.) та Фрібурзі (1889 р.)

Позитивне значення для подальшого розвитку педагогічної теорії і практики в Швейцарії мала діяльність італійського лікаря і педагога Марії Монтессорі (1870–1952), прихильниці теорії вільного виховання, котра головною формою виховання й навчання вважала самостійну діяльність дітей у спеціально організованому освітньому середовищі; австрійського філософа та педагога Рудольфа Штайнера (1861–1925) – засновника духовної науки антропософії; швейцарців Едуарда Клапареда (1873–1940) та Адольфа Фер’ера (1879–1960) – прихильників так званого «нового виховання», котрі

запропонували в процесі навчання та виховання приділяти особливу увагу індивідуальному розвитку дитини, поєднувати розумове виховання дітей з заняттями мистецтвом, спортом та продуктивною працею. Значний внесок у вивчення розумового розвитку дитини вніс швейцарський психолог та філософ Жан Піаже (1896–1980). Вивчаючи своєрідність дитячої логіки, ввів в психологію термін «егоцентризм». Піаже вважав, що «розумовий розвиток є спонтанним процесом, який підпорядковується біологічним законам і не залежить від процесу навчання» [1, с. 674]. Отже, на перший план вищезгадані педагоги ставили гармонійний і всебічний розвиток особистості дитини, вважаючи це головною метою навчально-виховного процесу.

Сучасна система освіти Швейцарії має певні особливості через специфіку історичного розвитку країни, мовну та культурну різноманітність. В Швейцарії немає міністерства освіти на національному рівні. Координацію освітньої політики здійснює «Швейцарська конференція кантональних міністрів освіти» (the Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education), до складу якої входить 26 кантональних міністрів освіти. Освітня система Швейцарії включає в себе такі ступені: дошкільна освіта; початкова освіта; перший та другий ступені середньої освіти (середня загальна освіта та середня повна освіта відповідно); вища освіта та освіта дорослих. Початкова й середня загальна освіта є обов’язковими. Школи підпорядковуються кантонам, тому немає й єдиної національної освітньої програми (хоча останнім часом в Швейцарії точаться жваві дискусії з приводу шкільної реформи – «гармонізації» системи освіти, тобто введення єдиної системи обов’язкової шкільної освіти (проект під назвою «HarmoS»)). Кожна школа пропонує на вибір
2–3 напрямки, які відповідають кращим міжнародним стандартам якості: швейцарська програма Matura, німецька Abitur, французька Baccalaureat, італійська Maturita, британська A-level, американська High School та міжнародна International Baccalaureate. Поряд з державними безкоштовними школами існує понад 250 приватних шкіл, які орієнтовані переважно на іноземців. Як в державних, так і в приватних швейцарських школах навчання направлене на гармонійний розвиток особистості дитини.

Суттєвих змін зазнала вища освіта в Швейцарії. Незважаючи на те, що в Швейцарії дуже дбайливо ставляться до своїх національних освітніх традицій, країна однією з перших приєдналась до Болонського процесу. На сьогодні швейцарські університети, яких в країні налічується 12, впровадили принципи Болонської декларації. Підготовка фахівців базується на трьох циклах: бакалавр (3 роки навчання, 180 кредитів ECTS), магістр (1,5–2 роки навчання, 90–120 кредитів ECTS) та доктор філософії PhD (3–5 років навчання, в кожному університеті індивідуально). Окрім цього, університети пропонують ступінь магістра поглибленої підготовки (Master of Advanced Studies) – 1 рік навчання, мінімум 60 кредитів ECTS, однак який не дає доступу на навчання на докторських програмах.

Отже, в результаті нашого дослідження ми можемо зробити висновок, що система освіти в Швейцарії, пройшовши різноманітні етапи становлення, сьогодні відповідає вимогам сучасності, оскільки відома на весь світ своїми високими стандартами якості на всіх рівнях. Характерною особливістю є те, що Швейцарія має в значній мірі децентралізовану освітню систему. Вивчення історичного досвіду організації швейцарської системи освіти та виховання підростаючого покоління надає можливість виділити найкраще з метою втілення цих ідей у практику в навчальних закладах України.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі та опису проблеми полікультурності в практиці сучасної організації навчального процесу в вищих навчальних закладах Швейцарії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Жирар Жан-Баптист // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – С.-Пб. : Брокгауз-Ефрон, 1894. – Т. XII. – Полутом 23. – С. 10.
3. Зарубежные компаративисты [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met63/node21.html.
4. Отечественные сравнитологи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met63/node22.html.
5. Салимова К. Педагогика народов мира: история и современность / К. Салимова, Н. Додде. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 571 с.
6. Тёпфер Родольф [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic. academic.ru/dic.nsf/ruwiki/90476.
7. Ушинский К. Д. Педагогическая поездка по Швейцарии / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : в 6 т. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 2. – С. 122–217.
8. Фелленберг Филипп-Эммануил // Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. – С.-Пб. : Брокгауз-Ефрон, 1902. – Т. XXXV. – Полутом 69. – С. 437.
9. Цвингли Ульрих // Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона – С.-Пб. : Брокгауз-Ефрон, 1903. – Т. XXXVII[a]. – Полутом 74. – С. 850–851.
10. Цшокке Генрих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru. wikipedia.org/wiki/Цшокке,_Генрих.
11. Study in Switzerland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.crus.ch/information-programme/study-in-switzerland.html?L=2.

The Swiss education system [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.swissworld.org/en/education/general_overview/the_swiss_education_system/?type=target%3D_sel%3F%3F%3F%3Fi%3F%3F%3F%3F%3F%3F%3F%3F.